

Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası*

Prof. Dr. Abdullah Uçman, doktora tezini 1976'da "Feylesof Şair" Rıza Tevfik üzerine yazmış bir akademisyen. Kendisi, doktora çalışması sırasında terekesine ulaştığı Rıza Tevfik'in, deyiş yerindeyse, peşini bırakmamış ve tezini bitirdikten sonra da yıllarca şairin çeşitli özelliklerini edebiyat bilimi dünyasına sunan makaleler yayımlamıştı. *Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası* adlı kitap, Uçman'ın Rıza Tevfik hakkında yazdığı makalelerden oluşuyor.

Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası bir makaleler derlemesi olmasına rağmen, tek bir şairin dünyasına baktığı ve bakılan yerlerdeki eksiklikleri birbiri içinden çıkararak tamamlama amacı taşıdığı için, *parçalılık* değil *bütünsellik* taşıyan bir kitap. Kitabın önemli özelliklerinden biri bu; çünkü bazılarında biyografiye de değinilen makalelerin tamamını okuduktan sonra bir çeşit Rıza Tevfik monografisi okumuş gibi hissediyorsunuz kendinizi. Yanı sıra, kitaba bizzat Rıza Tevfik'e ait bazı makalelerin de eklendiğini ve bu durumun kitabın nesnellik yanını güçlendirdiğini, ayrıca kitaba yeni araştırmalara kaynak olma bakımından zenginliği sağladığını belirtelim.

Uçman'ın ifadesiyle, "*Rıza Tevfik sadece bir şair ve edebiyatçı değil, aynı zamanda felsefe, estetik, tasavvuf, eğitim ve siyaset alanlarında da şöhret sahibi, oldukça renkli ve çok yönlü bir şahsiyet(tir).*" (s. 9). Şairin bu çok yönlülüğünde, XIX. yüzyıl sonuyla XX. yüzyıl başlarının dünyasındaki ve Türkiye'sindeki modernlik algısının, bilimsel tartışmaların, felsefi hareketlerin etkisi olsa gerek. O dönem-

lerde edebiyat dünyasına adım atan ve belli bir donanıma sahip olmayı önemseyen hemen hiçbir şair yoktur ki bu problemlerle bir şekilde karşılaşmış, ilgilenmiş olmasın. Söz konusu dönemlerde, çok yönlülük biraz da edebiyatçıların maruz kaldıkları bir durumdu. Yıkılmakta olan bir imparatorluğun son nefeslerini duyan, aynı zamanda dünyadaki yeni gelişmelere de kulak kabartan edebiyatçılar ister istemez kültürün değişik alanlarıyla ilgileniyorlar, yazdıkları süreli yayınlarda çok çeşitli konulara değinme gereği duyuyorlardı. Ahmet Midhat Efendi, Beşir Fuat, Hüseyin Cahid Yalçın, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar vd. Rıza Tevfik'le aynı dönemde bu çerçevede akla gelebilecek başka isimlerdir.

Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası adlı makaleler derlemesi, "Feylesof Rıza Tevfik" in şiirlerindeki temalara bakan, onun *nefes türü* şiirlerinin biçimsel ve tematik yanlarını sorgulayan, bu şiirlerin geleneksellikle ilişkisini inceleyen sayfalarıyla öne çıkıyor. Rıza Tevfik'in Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret veya Ömer Seyfettin'le karşılaştırıldığı, girdiği tartışmaların ayrıntılarına inildiği makaleler edebiyat tarihimizin karanlıkta kalmış noktalarına ışık tutmayı başarıyor. Bunların yanı sıra Rıza Tevfik'in başkaları hakkındaki düşünce ve görüşleri de kitabın içeriğini zenginleştiren verimler arasında. Söz gelimi, şairin Fuzulî hakkındaki ayrıntılı değerlendirmeleri Divan şiirine bakışını bir şairin dünyasına odaklanarak ortaya koyuyor, çerçeveyi böyle çiziyor. Hemen ardından da Rıza Tevfik'in Divan şiirine itirazlarını okuyoruz. Divan şiirine itirazlarının

* Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, 498 s.

“tasavvur garabeti”, mazmunlarda klişeleşme ve dilde yabancılaşma boyunduruğu üzerinden olduğunu, bu yönden de itirazların Nâmık Kemal’inkilerden pek farklı olmadığını kaydedelim. Tabii, Rıza Tevfik’in dil, üslûp ve şiir tekniği yönüyle Halk şiiri geleneğine olan yakınlığı hatırlanırsa Divan şiiri geleneğine olan itirazlarını anlamak biraz daha kolaylaşır.

Kitabın ilginç bölümlerinden biri de Rıza Tevfik’in Fecr-i Âti ile ilgili görüşlerinin ortaya konulduğu makaledir. Rıza Tevfik, bir edebiyat tarihinin özel bölümü olarak kaleme aldığı bu uzunca yazıda Şahabettin Süleyman, Müfit Ratib, Tahsin Nahid, Refik Halid gibi Fecr-i Âticilerin yanı sıra aslında Fecr-i Âti içinde yer almayan Halide Edip’i de bu hareket içinde değerlendirmiştir. Süreklilikler, kopuşlar, etkileşimler, farklılaşmalar bağlamında yer yer ilginç görüşler de taşıyan makale, edebiyat tarihine ışık düşürmek bakımından önemli sayılmalıdır. Bugüne dek yazılan edebiyat tarihlerinde bu makaleden ne derecede yararlandığını bilemiyoruz ama Rıza Tevfik’in bu yazısı bugün bile Fecr-i Âti hakkında verilecek bir seminere ciddi malzeme sağlayacak doluluktur.

Rıza Tevfik’in farklı yönlerinin yansıdığı sayfalar Uçman’ın çalışmasında akademik çevrelere bilgi sağlamanın yanında edebiyatımızın en hareketli yıllarının yaşandığı dönem içinde belirli kültür çevrelerinde yaşayanların dünyasına da ışık tutuyor. Uçman’ın çalışmasında Rıza Tevfik’in edebî verimlerinin geniş bir bakış açısıyla değerlendirildiği, şairin hayata, şiire, genel olarak edebiyata bakan yanlarının belirginleştirildiği görülüyor. Sadece şair olmayan, aynı zamanda bazıları tarihsel yanlışlıkla malul olsa da çeşitli konularda düşünce üreten Rıza Tevfik’in ‘sanat ve düşünce dünyası’ bu çalışmada derli toplu olarak okura sunuluyor.

Dönemi içinde şaşırtıcı refleksleriyle dik-kati çeken Rıza Tevfik, Uçman’ın kitabın ilk

yazısında verdiği biyografiden de anlaşılacağı üzere, hayatı gelgitlerle, dalgalanmalarla geçen bir şair. Siyasetteki yanlış tercih ve tutumları 1920’lerden itibaren onu sevilmeyen bir kişiliğe dönüştürmüş, Uçman’ın ifadeleriyle “gerek Sevr’i imzalaması, gerekse millî vicdanı yaralayıcı bazı yazılar yazması, Darülfünun talebelerinin haklı tepkisine sebep olmuş”, üniversite hocalığından ayrılmak zorunda kalmış, sonraki süreçte de şairliği ve edebî verimleri uzunca bir dönem unutulmuşu terk edilmiştir. Oysa Rıza Tevfik, üst düzey bir estetik algı ve birikime sahip olmamakla birlikte, yüzyıllar boyu Arapça-Farsça ağırlıklı Osmanlı Türkçesi edebiyatının dışında tutulan sade Türkçenin XX. yüzyılda yeniden edebiyat dili olabilmesinde etkili olmuş kalemler arasındadır. Siyasete bulaşan bir şair olarak yaptığı vahim hataları tarih yargılamış ve onu haklı olarak mahkûm etmiştir. Edebiyatçı olarak ise onun Türkçeye yaptığı büyük hizmetinin hatırlanmasında her zaman yarar vardır.

Umarız Abdullah Uçman’ın daha önce Rıza Tevfik hakkında yaptığı yayınlar gibi bu derli toplu ve zengin kaynak, böyle bir hatırlatmayı yerine getirir.

*Bâki Asiltürk**

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.